

ÂŞIK ŞENLİK KOLU

Dr. Doğan KAYA*

Edebiyatımızda âşık kolları ile ilgili olarak 1997 yılında Ankara'da yapılan bir sempozyumda bildiri sunmuştuk.¹ Sunduğum bildiride ilim âlemine Erzurumlu Emrah, Ruhsatî, Dertli, Sümmanî, Derviş Muhammed, Huzurî ve Şenlik Kollarını tanıtmıştık. Aradan geçen 16 sene içinde bu kollara *Deli Derviş Feryadî* ve *Pir Sultan Abdal* Kollarını dâhil ettik. İlerleyen zaman içerisinde Mehmet Yardımcı da, bunlara *Zileli Talibî Kolu*'nu eklemiştir.²

Geçen zaman içerisinde tanıttığımız Şenlik kolunda bazı bilgilerin eksik kaldığını müşahade ettik. Hatta o vakitler henüz rüştünü ispat etmemiş ve bir usta yanında âşıklık yolunda ilerlemesini sürdüren ve bugün âşıklar safında yer almış yeni isimlerin de var olduğunu tespit ettik. Dolayısıyla Şenlik Kolunun yeni bilgilerle ele alınması gerekiyordu. Bu sempozyum da söylediklerimizi gerçekleştirmek için iyi bir vesile olmuştur.

Şenlik Kolu, Doğu Anadolu ve Azerbaycan yörelerinde yaşatılmış ve yaşatılmakta olan bir âşık koludur.

Âşık Edebiyatında çırak yetiştirme geleneği yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerden biridir. Usta âşık saza ve söze kabiliyeti olan bir genci çırak edindir, yanında gezdirir, saz ve söz meclislerine sokar, günü gelince mahlasını verir. Yıllar boyu ustasına hizmet eden ve bu arada âşıklığın vecibelerini öğrenen çırak da zamanı gelince ustanın izniyle şiirlerini çalıp söylemeye başlar. Şiirlerinde ustanın tekniği, kültürü ve söz dağarcığı açıkça kendini hissettirir. Ustasının ölümünden sonra meclislerde, sohbetlerde onun şiirleriyle söze başlar, çeşitli vesilelerle ustanın ismini zikreder, onun izinden gittiğini hissettirir. Bütün bunlar ustanın adını yaşatmak içindir. Çırağın, ustasında hâkim olan tavır, üslup, icraat, kültür ve dile bağlılığı, kendisinin yetiştirdiği çırağına da sirayet eder. Zamanla, bu gelenek zinciri içinde bir *âşık kolu* ortaya çıkar. İşte, XIX. yüzyıldan itibaren, yukarıda adlarını zikrettiğimiz kollar, bu şekilde vücut bulmuştur.

Kol; çıraklık geleneği içinde, birbiri ardınca yetişen âşıklar tarafından, odak hüviyetindeki usta âşığa bağlılık duyarak, ona ait üslup, dil, ayak, ezgi, konu, hatıralar ve hikâyelerin devam ettirildiği mekteptir.

Bir âşık kolunun var olabilmesi yahut yeni bir âşık kolunun ortaya çıkabilmesi için birtakım belirleyici öğelerin var olması gerekir. Öğelerin sayısı,

* Âşık Şenlik Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur. (İstanbul, 3-4 Kasım)

¹ "Edebiyatımızda Âşık Kolları ve Şenlik Kolu", *Âşık Şenlik Sempozyumu*, Ankara, 21-24 Mayıs 1997.

² www.mehmetyardimci.com/hocanin/hocayazilar/asikkollari.doc

çeşitliliği ve değişik oluşu, kolların belirlenmesine ve farklılaşmasına yol açar. Bu öğeleri şöyle sıralayabiliriz:

1. *Odak hüviyetindeki usta âşığın dil ve üslubu,*
2. *İşlediği konular,*
3. *Usta âşığın başından geçen ve hafızalardan silinmeyecek izler bırakan çeşitli olaylar,*
4. *Usta âşığın karşılaşmaları,*
5. *Usta âşığın tasnif ettiği hikâyeler,*
6. *Usta âşığın kendisine ait ezgiler,*
7. *Usta âşığa ait ayaklar.*

Bu faktörleri daha da artırmak mümkündür. Faktörlerin sayısının artması kollarını tefrikini daha iyi belirler. Farklılıkların mevcudiyeti; "Kendisini herhangi bir âşık kolu içerisinde gören âşığın, sanat ve icraat bakımından, acaba diğer âşıklardan farklı bir tarafı var mıdır?" sorusunun açıklığa kavuşmasına da yardımcı olur.

Bir kol içerisinde yer alan âşık, yukarıda sıraladığımız faktörlere riayet eder, sanatını bu çerçevede icra eder. Saz meclisine ustaya ait bir divanla başlar. Fırsatına getirip ustasına ait bir veya birkaç hatırayı yâd eder. Sık sık yaptığı karşılaşmalardan örnekler verir. Âşık şiirinde, her ne kadar işlenen konular müşterek ise de ustanın temayül gösterdiği konulara daha fazla ağırlık verir. Şiirlerinde ustaya ait yahut onun kullandığı ezgiler ve kullandığı ayaklara benzer ayaklar açıkça kendilerini hissettirirler. Şayet usta âşık, hikâyeler tasnif etmişse çeşitli vesilelerle o hikâyeleri yahut hikâyelerden bir bölümü anlatır. Kendisini bir kol içinde gören âşığın bunları yerine getirmesi, kolun icaplarından. Ne var ki, bütün âşıkların bu davranış içinde olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bilhassa, sonraki kuşaklar bu faktörlerden bir kısmını terk edebilmektedir. Bunların sayısının fazlalığı, kolun fonksiyonunu yitirmesi anlamına gelir. Şurasını söyleyebiliriz ki, henüz böyle bir durum vuku bulmuş değildir.

Âşık edebiyatında, kollar önemli fonksiyon icra ederler. Usta-çırak geleneğinin mevcudiyeti, saz ve şiir sanatının, halk hikâyelerinin sistemli olarak yaşamasında, önceki kültür ve bilgilerin aktarılmasında birinci derecede rol oynar.

Âşık kolu içerisinde *ezgi* ve *ayak* ile *halk hikâyeleri* önemli rol oynarlar. Kol içinde yetişmiş çıraklar, saz meclisinde sık sık ustanın ezgilerine yer verirler. Erzurum'da, hatta Erzincan ve Sivas'ta, Sümmanî'ye ait olan *Sümmanî Makamı* vazgeçilmez önemi haizdir. Kars'ta ise, Şenlik'ten miras kalan ve bununla beraber âşık şiirinin bir şekli olan *Tecnis Makamı* ile aynı ezgi olmakla beraber *Şenlik Divanı / Çıldır Divanı / Şenlik Güzellemesi / Çıldır Güzellemesi* adlarıyla tanınan makamlar hemen her mecliste icra edilirler.

Çıraklar, ustasının kullandığı ayağı kullanmakta hiçbir sakınca görmez. Şenlik, ustası *Hasta Hasan*'a ait olan ve;

Bir salatın meni davet eyledi

Doldurdu badeyi oğlan bir bir çek

diye başlayan cigalı tecnisine, aynı ayakla ve hemen hemen aynı sözlerle başlayan bir şiirle karşılık vermiştir.³ Şenlik'in pekçok çırağının da kendisine ait ayakları kullandıklarını bilmekteyiz.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, halk hikâyeleri, âşık kolu içinde önemli bir yere sahiptir. Ruhsatî, didaktik ve mensur bir eser olan *Uğru ile Kadı Hikâyesini* manzumeleştirmiştir.⁴ *Sümmanî*'nin Bedehşan ilindeki *Gülperi*'ye âşık olması ve onu bulmak için rivayete göre Tiflis, Mazenderan, Kırım, Afganistan, Hindistan gibi yerlere gitmesi⁵ halkı derinden etkilemiş, bu aşk nesilden nesile iştiyakla anlatılmıştır. Öyleki, bu macera zamanla kitap haline dahi getirilmiştir.⁶ Şenlik ise, bilindiği gibi edebiyatımıza, *Latif Şah ile Mihriban Sultan*, *Sevdâkâr Şah ile Gülenaz Hanım*, *Salman Bey ile Turnatel Hanım* adlarında üç hikâye kazandırmıştır. Şenlik'in tasnif ettiği bu hikâyeler, Kars, Erzurum hatta Azerbaycan'da bugün dahi zevkle anlatılmakta, toplantıların vazgeçilmez bölümünü teşkil etmektedir. Şenlik'i takip eden âşıklar da tıpkı onun gibi hikâyeler tasnif ederek geleneğe hizmet etmiş, kolun yaşamasına katkıda bulunmuşlardır. Sözgelisi, Arpaçaylı Mehmet Hicranî beş tane türkülü hikâyesi vardır.⁷ Şenlik'in oğlu Kasım'ın çırağı olan günümüz âşıklarından Şeref Taşlıova'nın da *Kırk Çeşmeli Şehir*, *Bağdat ile Hafız*, *Gülistan ile Süleyman* adlarında hikâyeler tasnif ettiğini biliyoruz.⁸

Âşık Şenlik (1854-1913) Ardahan'ın Çıldır ilçesinin Şenlikköy (Suhara-Yakunsu)'ünde doğmuştur. Badeli âşıklarımızdandır. Sazı ve irticali kuvvetli olup 200'e yakın şiiri tespit edilebilmiştir. Yukarıda adlarını zikrettiğimiz üç hikâye tasnif etmiştir. Başta Kars, Ardahan ve Erzurum olmak üzere Azerbaycan âşıkları üzerinde etkisi olmuştur ve bu etki hâlâ sürmektedir. Öyleki, bir meclis Şenlik'ten parça okunmadan başlatılmaz.

Çıraklar daha ziyade âşığın çevresinden ve aynı kültürden beslenen insanlar olabileceği gibi, âşığın soyundan gelen kişiler de olabilir. Minhacî, Ruhsatî'nin oğlu, Nusrettin Yazıcı (Nusret Torunî) ile Hüseyin Sümmanioğlu ise Sümmanî'nin torunlarıdır. Şenlik kolundaki âşıkların soy beraberliği ise aşağıda verilmiştir.

³. Ensar Aslan, *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri-İnceleme-Metin-Sözlük*, Ankara, 1975, s. 16-17.

⁴. Doğan Kaya, *Uğru ile Kadı Hikâyesi*, İstanbul, 1985.

⁵. Mehmet Kardeş, *Meşhur Saz Şairi Âşık Sümmanî Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1963, s. 8-13.

⁶. Murat Uraz, *Büyük-Resimli Âşık Sümmanî ile Gülperi Hikâyesi*, İstanbul, 1981.

⁷. Ensar Aslan, a. g. e., s. 20.

⁸. Muammer Mete Taşlıova, *Âşık Şeref Taşlıova'nın Tasnif Ettiği Hikâyeler*, Sivas 1995.

Doğu Anadolu, Azerbaycan yöresinde yaşatılan **ŞENLİK KOLU** çerçevesinde adlarından söz edebileceğimiz şairler şunlardır:

Hasta Hasan (1760-1828, Ahılkelek-Lemis Köyü)'ın ırakları:

Nuri (Ahılkelek-Lebis Köyü)

Şenlik [Çıldır-Yakınsu köyü (Eski adı: Suhara)],

Şenlik'in ırakları:

Ahmet (Gümrülü),

Ali Revan (Gökçeli),

Asker (Çıldır-Yakınsu Köyü),

Bala Kişi (Nuri'nin oğludur. Akbaba-Gürcistan),

Bala Memmet (Erivan),

Balı Bey,

Demirkaya,

Emrah,

Gazeli (Çıldır-Yakınsu köyü),

Gülistan Çobanlar (1898-1972, Arpaçay-Koçköy, Mezarı Kars'ta),

Hasan Balı,

Hüseyin Vural [Arpaçay-Doğru Yol Köyü (Eski adı: Cala), Mezarı köyündedir.],

İbrahim Artar [1873-1948, Arpaçay Gülyüzü (Eski adı:Pehreşen)],

Kasım Şenlik (1878-1958 Çıldır-Yakınsu, Şenlik'in oğludur.),

Kurban,

Mehemmet Şenlik (Çıldır-Yakınsu),

Mevlüt [Çıldır-Taş Değirmen (Eski adı: Çamandıra)],

Namaz Şenlik (Çıldır-Yakınsu),

Nesip Akbaba (Güllü-Bulak),

Süleyman (Çıldır Yakınsu).

Hüseyin Vural'ın ırakları:

Aydemir Çoban (1894-1975, Arpaçay-Doğruyol Köyü, Mezarı köyündedir.)

Aydemir Çoban'ın ırağı:

Sabri Şimşekoğlu (1948-1990, Arpaçay-Doğruyol Köyü, Mezarı köyündedir.)

Şimşekoğlu'nun ırakları:

Atalay Aslan (1961 Arpaçay-Doğruyol Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Ayhan Şimşekoğlu (1973, Arpaçay-Doğruyol Köyü, Kars'ta yaşıyor.)

Ercan Şimşekoğlu (1980, Arpaçay-Doğruyol Köyü, Kars'ta yaşıyor.)

İsrafil Öztürkoğlu (Sarıkamışlıdır. Sarıkamış'ta yaşıyor.)

Mahmut Karataş (1963, Akyaka-Geçit Köyü, Kars'ta yaşıyor.)

Mahmut Topkaya (Çıldır-Eşmepınar Köyü, yaşıyor)

Mustafa Aslan (1962, Arpaçay Polat köylü Arpaçay'da yaşıyor.)
Tarhan İnan (1992'de vefat etti. Arpaçay-Koçköy'dendir. Mezarı köyündedir.)

Turan Araboğlu (1990'da vefat etti. Arpaçay-Koçköy, Mezarı köyündedir.)

Kasım Şenlik'in çırakları:

Abbas Seyhan (1925-2010, Susuz-Yolboyu Köyü, Mezarı İstanbul'dadır.),

Dursun Durdağı (1937 yılında Arpaçay-Gedik Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Fikret Şenlik (Çıldır Yakınsu, Kasım'ın torunudur.)

İslam Erdener (1921-25 Aralık 1995), Kars-Kümbetli Köyü, Mezarı köyündedir.),

Mehmet Ülker Hicranî, [1901-1978, Arpaçay-Taşdere Köyü, (Eski adı: Sosgert)],

Nuri Şenlik (1931-1950, Çıldır-Yakınsu, Âşık Kasım'ın oğludur.),

Salih Şenlik (Çıldır-Yakınsu Köyü, Âşık Kasım'ın oğludur.),

Şeref Taşlıova (1938, Ardahan-Gülyüzü Köyü, Ankara'da yaşıyor),

Şevki Halıcı (Kars-Akbaba Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Yılmaz Şenlik (1938, Çıldır-Yakınsu Köyü, Âşık Kasım'ın oğlu, İzmir'de yaşıyor.)

Dursun Durdağı'nın çırağı:

Mehmet Oktay-Erkanî (

Mehmet Oktay-Erkanî'nin çırakları: 1949 çıldır güvenocak köyü

İsrafil Uzunkaya-Seyyatî(Çıldır-Eşmepınar Köyü),

Ömer Duman (Çıldır-Göldalı Köyü),

Mahmut yılmaz (Çıldır-Aşağıcambaz Köyü)

İsrafil Uzunkaya-Seyyatî'nin çırakları:

Tunay Aksu (Çıldır-Damlıca Köyü)

Mahmut Taşkaya (Çıldır-Eşmepınar Köyü)

Hüseyin Aslantaş (Çıldır-Gölbelen Köyü)

Şeref Taşlıova'nın çırakları:

Sadrettin Ulu (Arpaçay-Kümbet Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Nuri Şahinoğlu (Ermenek-Adiller Köyü, Öğretim Üyesi, Manisa'da yaşıyor.)

Hikmet Arif Ataman (Posof-Demirdöver Köyü, Müdamî'nin oğlu, Almanya'da yaşıyor.)

Şah İsmail (Karsın merkez Kerme Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Korkmaz İkan (Kars'ın merkez Karaçoban Köyü)

Faruk Erdoğan-Turanî (1984, Çıldır Sazlısu Köyü).

İslâm Erdener'in ırağı:

Musa Erdener (Ankara'da yaşıyor. İslâm Erdener'in oğludur.)

İbrahim Artar'ın ırakları:

Murat Yıldız (1921-1999, Akyaka-Karahan Köyü, Mezarı köyündedir.)

Çerkez [Çıldır-Glbelen Köyü (Eski adı: Urta)],

İsrafil (Çıldır-Glbelen Köyü),

Mirza Aybirdi (Susuz-Yolboyu Köyü),

İlyas Kaya [1918-1987, Arpaçay-Bozyiğit Köyü (Eski adı: Gereşen)],

Hüseyin Alyansoğlu (l. 1963, Selim-Baykara Köyü, Rüstem Alyansoğlu'nun babası)

Durmuş Gökdeniz (1928-189, Arpaçay Glyz Köyü, Mezarı İstanbul'dadır.)

Bayram Denizoğlu (1958 İstanbul'da yaşıyor.)

İlyas Kaya'nın ırağı:

Rüstem Alyansoğlu (1939-1981, Selim Baykara Köyü, Mezarı İzmir'dedir.)

Rüstem Alyansoğlu'nun ırakları:

Mansur Alyansoğlu (1956, Selim-Baykara Köyü, Rüstem Alyansoğlu'nun yeğeni, İzmir'de yaşıyor.)

Davut Yılmaz (Sarıkamış-Divik Köyü, Erzurum'da yaşıyor. Âşıklığı fiilen devam ettirmiyor.)

Adem Cantimur (1963, Susuz-Aynalı Köyü, İsviçre'de yaşıyor. Âşıklığı fiilen devam ettirmiyor.)

Dursun Doğan (1963, Gle-Yavuzlar Köyü, Kevserî mahlasını kullanıyor. İstanbul'da yaşıyor.)

Erol Coşkunoğlu (1963, Ardahan-Hanaz-Binbaşak Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Gülistan'ın ırakları:

Hakkı Baydar (Kars, İstanbul'da yaşıyor.)

İlhami Demir (1932-1987, Arpaçay-Bykatma Köyü, Mezarı İstanbul'dadır.)

İlyas Şayir (1905-1988, Susuz-Yolboyu Köyü, Mezarı köyündedir.)

Murat obanoğlu (1940-2005, Arpaçay Koçköy, Gülistan'ın oğludur. Mezarı Kars'tadır.)

Murat Yıldız (1922-1999, Arpaçay-Karahan Köyü, Mezarı köyündedir.)

Musa nl (Susuz-Porsuklu Köyü, Mezarı İstanbul'dadır.)

Nusret Yurtmal (Kars, Mezarı Kars'tadır.)

Sadi Değer (Susuz-İncesu Köyü, Mezarı Kayseri'dedir.)

Veysel Şahbazoğlu (1921-1995, Akyaka pınar Köyü, Mezarı köyündedir.)

İlhami Demir'in ırağı:

Ali Rıza Ezgi (1949, Arpaçay-Taşdere Köyü, İzmir'de yaşıyor.)

Hakkı Yerlioğlu (1961, Arpaçay-Atılar Köyü, Ankara'da yaşıyor.)

Mustafa Ayaz (1964, Arpaçay-Kuyucuk Köyü, Mahlası: Kurbanoğlu, İstanbul'da yaşıyor.)

Murat obanoğlu'nun ırakları:

Hakkı Viranî (Merkez-Ani Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Mürsel Sinan (1956, Merkez-Dikme Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Arif ifti (1961, Telliöğlu mahlasını kullandı. Kars merkezde yaşıyor.)

İlgar iftioğlu (1964, Arpaçay-Taşdere Köyü, Kars merkezde yaşıyor.)

Veysel Şahbazoğlu'nun ırakları:

İhsan Deniz (Akyaka-Üçpınar köyü, Veysel Şahbazoğlunun kardeşidir.)

Ensar Deniz Şahbazoğlu (Kars Merkez doğumlu, Veysel Şahbazoğlu'nun oğludur.)

Murat Yıldız'ın ırakları:

Günay Yıldız (1954, Arpaçay-Karahan köyündendir. Murat Yıldız'ın oğludur. Kars'ta yaşıyor.)

Şenol Muratoğlu (1961, Murat Yıldız'ın oğlu, İstanbul'da yaşıyor.)

Suat Kazak (Arpaçay-Vanaza Köyü, Kars'ta yaşıyor.)

Mustafa Aslan (Arpaçay-Polat Köyü, köyünde yaşıyor.)

Mehmet Tepebaş (Akyaka-Büyükdurduran Köyü, İstanbul'da yaşıyor.)

Mehmet Oktay [Çıldır-Güven Ocak (Eski adı: Zinzal), Köyünde yaşıyor.]

Kazım Kazaklı (Kars Merkez Kümbet köyü (Eski adı: Ladikars) Kars'ta yaşıyor.)

Günay Yıldız'ın ırağı:

Ömür Can Yıldız (1983, Günay Yıldız'ın oğlu, Kars doğumlu.)

Erol Ergüloğlu (Kars-Kürekdere köyü)

Cemal Kanbay [Kars-Derecik köyü (Eski adı: Galo)],

Yüksel Öztürkoğlu (Sarıkamışlı, Kars'ta yaşıyor.)

Şurasını da belirtmeliyiz ki Şenlik koluna ekleyeceğimiz daha başka âşıklar da vardır, olacaktır. Çünkü Kars ve civarında, Şenlik, hâlâ etkisini sürdürmektedir.

Bu bilgilerin ışığı altında âşık kollarıyla ilgili olarak ulaştığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Âşık kolunda ıraklık geleneği önemli bir husustur. Bir âşık kendi yerini tutması, izinden gitmesi, eserlerini ve adını yaşatması için, istidatlı bir veya birkaç genci çırak alır, âşıklığın vecibelerini öğretir. Bunlar, çevreden yahut

aileden biridir. Alınan ırac çok geç olmayıp, âşıktan birkaç yaş küçük de olabilir. Bunun yanında, bizzat âşığın yanında yetişmeyip de kendisini o kol içinde gören âşıklar da vardır.

2. Âşık edebiyatının sistemli olarak yaşatılmasında, kollarin önemli rolleri vardır. Usta âşık, çevresindekileri etkileyebildiği gibi kolun dışında kalan âşıkların üzerlerinde de etkili olur. Böylelikle saza-söze kabiliyetli gençlerle, halkın âşıklık sanatına olan ilgileri giderek artar.

3. Âşık kolunun ortaya çıkması için bazı esasların var olması gerekir. Bunlar; usta âşığa ait dil, üslup, ayak, halk hikâyesi, ezgiler, hatıralar, âşığın yaptığı karşılaşmalar ve ağırlı olarak işlediği konulardır.